

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Mededelingenblad van de
Geschiedkundige Kring van de Zwinstreek

Sint-Guthago

Nr. 575

P209467

april 2026

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.

Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist

Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Het mededelingenblad hoort bij *Rond de poldertorens*, het ledenblad van Sint-Guthago,
en verschijnt maandelijks behalve in januari, juli, augustus en december.

Geschiedkundige Kring Sint-Guthago
van de Zwinstreek
Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist
Correspondentieadres : Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Voorzitter :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 0495 12 45 29

caroline.terryn@telenet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

nicole.vanden.weghe@skynet.be

Hoofdredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

famgeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tilleman, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

jan.tilleman@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Lezing: De stichting van Sluis: een grafelijke zet in een politiek machtsspel langs het Zwin?

Wanneer : zondag 26 april 2026 om 10 u.

Waar : Hoofdbibliotheek Scharpoord, Maxim Willemspad 1, 8300

Knokke-Heist. Parkeerplaat verplicht.

Reserveren : Uitbalie Scharpoord, 050/630.430. (niet online)

Traditioneel gaan historici ervan uit dat Sluis omstreeks 1290 werd gesticht langs het Zwin als een nieuwe, goed bereikbare voorhaven voor Brugge. De verzanding van het Zwin stelde immers in groeiende mate problemen voor de bereikbaarheid van de havens verder stroomopwaarts en voor de handel richting Brugge. Maar klopt deze visie wel? In deze lezing biedt historicus Ward Leloup een alternatieve visie op het ontstaan van de stad Sluis. Hij toont aan dat de stad inderdaad werd gesticht door de Vlaamse graaf kort voor 1290 en gaat dieper in op de mogelijke redenen voor deze stadsstichting in het licht van de bredere historische context. De centrale these luidt dat Sluis niet zozeer werd gesticht als een voorhaven in dienst van Brugge, maar wel als een steunpunt voor de grafelijke macht langs het Zwin en zelfs als een alternatief commercieel centrum. De tweede helft van de dertiende eeuw werd immers gekenmerkt door toenemende spanningen tussen de grafelijke familie en de grote Vlaamse steden, waaronder Brugge. Omstreeks 1300 beschouwden Brugge en de oudere Zwinstadjes Sluis in de eerste plaats als een bedreiging voor hun positie en privileges, waartegen zelfs gewapenderhand werd opgetreden. In deze visie vormde de stichting van Sluis een grafelijke zet in een bredere machtsstrijd tussen Brugge en de Vlaamse graaf.

Save the date; zaterdag 27 juni 2026

Noteer zaterdag 27 juni alvast in uw agenda, want dan organiseert onze kring i.s.m. Heemkunde West-Vlaanderen en onze zustervereniging Heemkundige Kring Zwinrechteroever Damme, de jaarlijkse ontmoetingsdag voor de heemkundige verenigingen van de provincie: heemdag West-Vlaanderen 2026.

In de voormiddag ontvangen we de ingeschrevenen in De Pulse, het nieuwe bezoekerscentrum van Natuurpunt aan de Romboutswervedijk, met ontbijt en een lezing over de geschiedenis van Damme door Caroline Terryn.

Na de broodjeslunch volgen we één van de drie gidsen. Thema's van de wandelingen zijn ten 1ste de opgravingen in het Sint-Janshospitaal, ten 2de Damme en de wijnimport en ten 3de de versterking van 1620 met bezoek aan de resten van de Sint-Antoniispoort.

Vervolgens worden we ontvangen in het stadhuis waar de stad een receptie aanbiedt na de uitreiking van de heemprijs voor het beste artikel van 2025.

De dag wordt afgesloten in het restaurant *De kleine rietgans*.

Inschrijven kan vanaf mei; meer info volgt in de *Tijdingen* van mei.

Nu al inschrijven voor de uitstappen!?

Naar jaarlijkse gewoonte plannen we in mei, juni en september een uitstap met de kring:

31 mei 14 u : Noël Geirnaert in Brugge (Brugse Vrije)

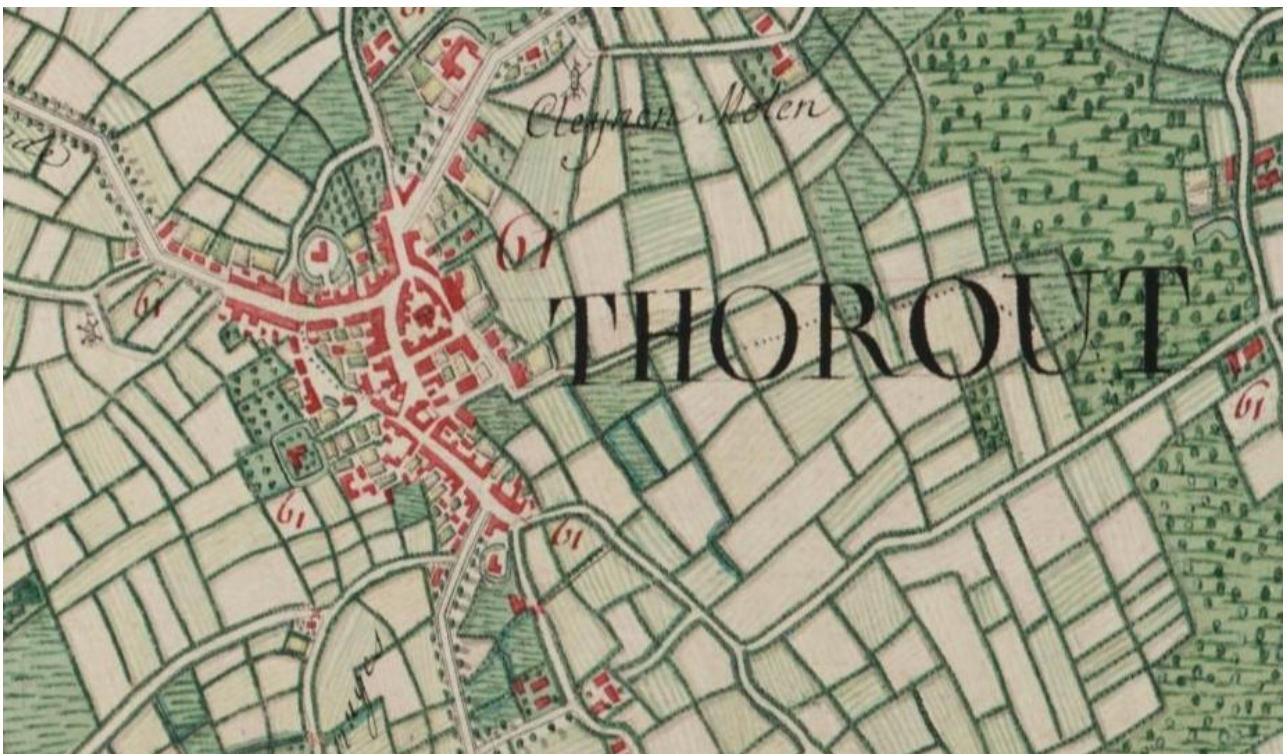
28 juni 14 u : Jan Hutsebaut in Damme (opgraving hospitaal)

27 sep 14 u : Ferrariswandeling in Torhout

Voor leden en hun gezin zijn deze gegidste rondleidingen helemaal gratis, maar ook niet-leden kunnen mee mits betaling van €10.

Voor iedereen is inschrijven verplicht, maar leden hebben uiteraard voorrang. Daarom kunnen de leden zich best nu al inschrijven; de promotie naar niet-leden start immers op de lezing van 26 april 2026 en het aantal plaatsen is beperkt!

Inschrijven kan enkel via caroline.terryn@telenet.be

Verlag: De onuitspreekbare zonde. Sodomie in de Zuidelijke Nederlanden

Achtenveertig mensen kwamen nieuwsgierig af op een voordracht over verborgen seksualiteit. De spreker, Jonas Roelens, studeerde aan de Universiteit Gent en doctoreerde op sodomie en verboden seksualiteit in de late middeleeuwen in de Zuidelijke Nederlanden. Zijn doctoraat viel in de prijzen: hij werd in 2019 bekroond door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten. In dat jaar won hij ook de Vlaamse PhD Cup. In die wedstrijd moet je je doctoraat helder uitleggen aan een breed publiek in 3 minuten! Hij kreeg zowel de jury- als de publieksprijs.

Daarna was Jonas Roelens gastprofessor aan verschillende univs gaande van de Vrijzinnige Universiteit Brussel tot de Katholieke Universiteiten van Leuven en Nijmegen.

Momenteel is hij verbonden hij aan de Universiteit Gent. Hij doceert er gendergeschiedenis en criminaliteits-geschiedenis. Bovendien geeft hij kunstgeschiedenis aan de Gentse kunstacademie.

Naast zijn artikels voor wetenschappelijke tijdschriften, richt hij zich ook naar het brede publiek. Zo maakte hij een publieksboek van zijn doctoraatsthesis en werkte hij mee aan het boek *de Middeleeuwse medemens* - waarin hij de mythes over de vrouw in de middeleeuwen ontcrachtte - en schreef hij het hoofdstuk over de middeleeuwen in het boek over homofilie in de Lage Landen.

Verder is hij bekend van zijn boekrecensies voor de krant *De Standaard* en van zijn bijdragen aan het Radio 1-programma *De Wereld van Sofie*. Volgend jaar zal hij nog meer in het nieuws komen als curator van een tentoonstelling in het Museum voor Schone Kunsten Gent over vijf eeuwen queer in de kunst in de Lage Landen. Dat zal gepaard gaan met een boek. Ook dat belooft weer een een vlot leesbare bestseller te worden want daarvoor is Jonas Roelens gekend. Hij werd al bekroond met de *Jonge*

Ganzenveer voor opkomend literair talent. Kortom Jonas Roelens is een veel gelauwerde BV en we hingen aan zijn lippen.

Sodomie is een Bijbels begrip dat afgeleid is van het Oudtestamentische verhaal over Sodom en Gomorra. Beide steden werden door God met vuur en zwavel van de aardbodem geveegd omdat de mannelijke inwoners zogenaamd ‘tegennatuurlijke seks’ met elkaar hadden gepleegd. Reisverhalen preciseerden dat de verdwenen steden in de Dode Zee te situeren waren omdat dat meer ‘onvruchtbaar’ is. [De wetenschap weerlegt die Bijbelse verklaring: er is geen leven mogelijk omdat het zoutgehalte te hoog is. De Dode Zee is zo zout omdat er wel water in stroomt, maar nooit water uit weg kan. Rivieren brengen water en mineralen naar het meer. Door de hitte in het gebied verdampt het water snel.]

In de middeleeuwen evolueerde sodomie van herenliefde tot een paraplueterm die gebruikt werd om een hele reeks seksuele handelingen aan te duiden. Gemene deler tussen die handelingen was dat ze niet gericht waren op voortplanting, en dus ingingen tegen de goddelijke orde. Hieronder viel zowel ‘heteroseksueel’ anale seks als masturbatie, kindermisbruik en bestialiteit.

Links: bestialiteit; Rechts: het resultaat van een paring met een varken.

Maar eerst en vooral werd de term gebruikt om seks tussen mensen van hetzelfde geslacht mee aan te duiden. Die homo-erotische verlangens werden streng bestraft. In die periode ging men namelijk niet uit van een aangeboren geaardheid. Iedereen kon individueel de keuze maken om 'goede' of 'slechte' seks te plegen. En die keuze had niet enkel een impact op het eigen zieleheil, maar op de volledige gemeenschap. Men ging er namelijk van uit dat Gods toorn, net als in Bijbelse tijden, opnieuw kon toeslaan op plaatsen waar homo-erotiek getolereerd werd. Tal van theologische en juridische traktaten waarschuwden voor overstromingen, aardbevingen, oorlogen, hongersnoden en andere plagen. Om die goddelijke vergelding te vermijden, moest men zelf ingrijpen. In grote delen van Europa opteerde men dan ook voor een symbolische straf, namelijk de brandstapel. Rechters maakten wel een onderscheid tussen de dominante, degene die penetreerde - werd verbrand op de brandstapel - en de gepenetreerde - daarvan werd enkel het hoofdhaar verbrand. Enerzijds stond de brandstapel op de markt en was de terechtstelling een publiek gebeuren, een ritueel verbranden van de zondaar, maar anderzijds was sodomie een groot taboe, een onuitspreekbare zonde: "zonden zo groot dat een enkel woord erover de lucht zou vervuilen". Als je erover sprak kon je tong uitvallen; als je erover hoorde, konden je oren verschoeperen.

Voor zijn doctoraatsthesis doorploegde Jonas Roelens massa's archiefstukken. Zowel kwantitatieve als kwalitatieve bronnen boorde hij aan. Reeksen baljuwsjaarrekeningen zijn interessante, maar stugge bronnen. Om corruptie tegen te gaan moesten de baljuws gedetailleerde boekhoudingen kunnen voorleggen. Daarin komen zeer summiere vermeldingen voor met het bedrag betaald voor de beul, het brandhout, het staketsel, ... voor de terechtstelling van een sodomiet. Deze bron werd aangevuld met *Crimeboeken* waarin verhoren en vonissen staan. Jaren speurwerk resulteerde in één tabel. Tussen 1400 en 1700 werden in Brugge,

Brugse Vrije, Ieper, Gent, Antwerpen, Brussel, Leuven en Mechelen 207 processen wegens sodomie gevoerd, waarbij 407 mensen betrokken waren. Daarvan werden er 62% geëxecuteerd; een zeer hoog cijfer als je dat vergelijkt met de praktijken van de Spaanse inquisiteurs, die 'slechts' 10% van de beklaagden ter dood veroordeelden.

Voor zijn kwalitatieve analyse gebruikte Jonas Roelens kronieken, theologische en juridische traktaten, reisverslagen, liedjesteksten, nieuwsprenten en visuele bronnen. In zijn lezing illustreerde hij zijn gevatte en geestige tekst met vele afbeeldingen.

Deze miniatuur trekt een parallel tussen de zondeval van Adam en Eva uit het Oud Testament en de eigentijdse vrijpartijen van twee mannenkoppels. Zij worden ingefluisterd door twee duivels. De *Doni Tondo*, een beroemd cirkelvormig schilderij met een doorsnede van 120 cm van Michelangelo, toont de Heilige familie. Wie goed kijkt ziet dat dit paneel, dat de essentie van het Nieuw Testament verbeeldt, op de achtergrond een reeks naakte mannen toont: het verfoeilijke onvruchtbare Sodom uit het Oud Testament.

De Zuidelijke Nederlanden vormen één van de belangrijkste vervolgingsregio's in Europa. Ook Italië was berucht: *Firenzer*

was/is een synoniem voor homo, maar ten noorden van de Alpen werden nergens in middeleeuws Europa meer (sodo)mieten vervolgd dan in de Zuidelijke Nederlanden. De vroegste vermelding van een homo op een brandstapel in Europa dateert uit 1292 en dat vond plaats op de Gentse Blandijnberg.

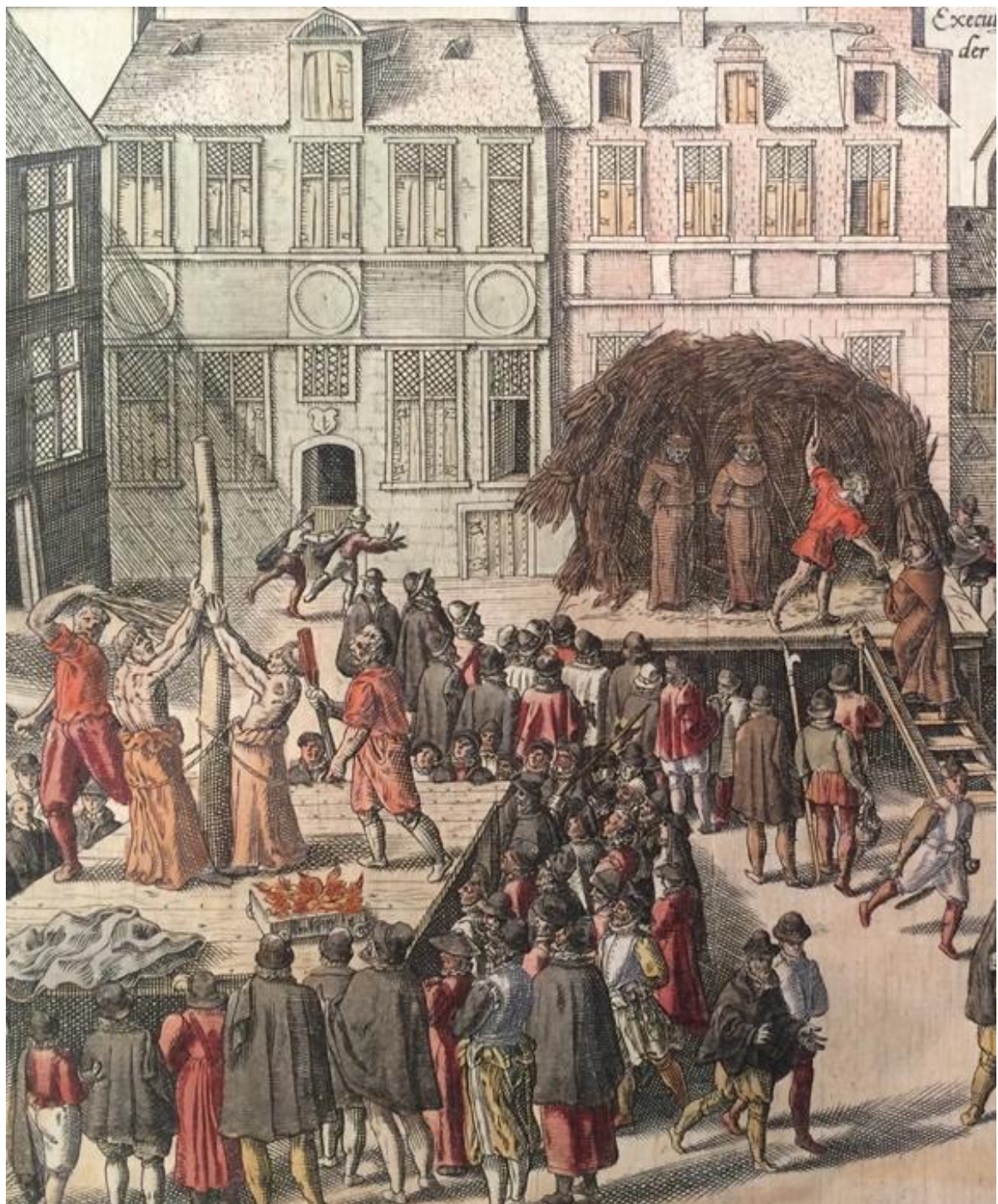
Tussen 1450 en 1525 was er een piek in de vervolgingen in de Zuidelijke Nederlanden. Een hypothese is de zondeboktheorie: de aandacht verlegde zich naar telkens een andere minderheidsgroep die verantwoordelijk gesteld werd voor een samenleving in crisis: de 14de eeuw - geplaagd met pestepidemieën - kende verschillende pogroms tegen Joden. Vanaf 1525 was er de jacht op protestanten en daarna was het de beurt aan de heksen. Tussendoor waren sodomieten het geliefkoosde doelwit.

Van de 406 individuen beschuldigd voor de onuitspreekbare zonde, woonde de helft in Brugge en het omliggende Brugse Vrije. Tijdgenoten noemden de stad het *Sodom van het Noorden*. Jonas Roelens las in een proces een ruzie tussen een Bruggeling en een Gentenaar waarbij de eerste de Gentenaar uitmaakte voor stroppendrager waarop die riep: *Ghylieden Bruggelingen sijt buggers*. Dat scheldwoord zou verwijzen naar verwijfde Bulgaren. Waarom in Brugge meer vervolgd werd, is volgens Roelens niet zozeer omwille van een groter aantal homo's want in de studentenstad Leuven werd er minder vervolgd, maar wel omdat er eind 15de eeuw in Brugge een manifeste crisissfeer heerste wegens de economische achteruitgang door de verzanding van het Zwin en de daarmee gepaarde delocalisatie van de handel naar Antwerpen. Die malaise was een straf van God. In paniek zochten de Bruggelingen een zondebok en dat waren de homo's.

Uit de bronnen bleek dat homofilie in alle lagen van de bevolking voorkwam, maar niet iedereen moest even hard boeten. Armeren werden vaker terechtgesteld. Van vermogende burgers werden eerder de goederen geconfisqueerd, aangeslaan. Edelen en geestelijken kregen van hun respectievelijke rechtbanken een

mildere straf. Verhalende bronnen vertellen wel de roddels over bij voorbeeld de Bourgondische Karel de Stoute. In tegenstelling tot zijn vader Filips de Goede, die meer dan 25 bastaardkinderen had, leefde Filips sober, zo sober zelfs dat er in 1470 over zijn voorkeur geroddeld werd. De Franse koning Filips de Schone betichtte in 1307 dan weer de orde van de Tempeliers van sodomie. Als straf sloeg hij al hun goederen aan en ontsloeg hij zichzelf van het terugbetalen van zijn leningen aan de Tempeliers.

Bestrafing door de geestelijke rechtbank was eerder laks. Priesters werden niet verbrand, maar overgeplaatst naar een andere parochie. Met die hypocrisie werd al in de middeleeuwen gespot. Begin 16de eeuw fulmineerde Luther over het Vaticaan als het *Tweede Sodom*. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1566-1648) hadden tal van Vlaamse en Brabantse steden een Calvinistisch stadsbestuur. Deze periode liep vanaf 1577/1578 - als reactie op de Spaanse Furie in Antwerpen - tot 1584/1585 met de herovering door Farnese. Vooral de bedelorden Franciscanen en Dominicanen, die fel preekten tegen het protestantisme, werden gevisieerd: ze mochten geen klokken luiden, kregen soldaten ingekwartierd en ondergingen andere beperkingen. In 1578 werden in Brugge verschillende franciscaner monniken beschuldigd van sodomie. Twaalf werden gegeseld en vervolgens verbannen; drie monniken werden verbrand op de Vrijdagmarkt. De vraag is of de beschuldigingen betrouwbaar waren: ze pasten in een politiek klimaat waarin het nieuwe calvinistische regime katholieke instellingen wilde breken, bekentenissen werden onder dwang afgedwongen en er waren geen onafhankelijke getuigen. De processen dienden vooral om de katholieke kerk te delegitimeren en haar bezittingen te confisqueren, waardoor de aanklachten mogelijk meer politiek dan feitelijk waren.

Frans Hogenberg maakte begin 17de eeuw een reeks prenten van deze executies. Hij verkocht ze zowel aan protestanten, die de brandstapel rechtvaardig vonden voor die sodomieten, als aan katholieken die de reden waarom de monniken gestraft werden verzwegen of loochenden.

Ook migranten waren in crisistijd een makkelijke zondebok en werden daarom ook dikwijls van homofilie beschuldigd. Vrouwen daarentegen werden over het algemeen met rust gelaten. Middeleeuwers hadden “een fallocentrische visie op seks” en konden er bijgevolg niet bij dat vrouwen onder elkaar ook de liefde konden bedrijven. Behalve in de Zuidelijke Nederlanden. Hier was een hoog aantal - één op de tien - terechtgestelden vrouw. Jonas Roelens verklaart dat doordat vrouwen hier meer deelnamen aan het publieke leven: er werd geïnvesteerd in hun onderwijs en ze waren ook buiten het huishouden actief. Ze werden beschouwd als volwaardige burgers. Daarom waren ze mee verantwoordelijk voor het het voorkomen van rampen. Die waren immers goddelijke straffen voor goddeloos gedrag. Joos de Damhouder verantwoordde de brandstapels in 1555 in zijn *Practycke ende handbouck in criminele zaeken*, als volgt “Ende om dese horrible ende afgriselicke zonden worden den menschen ghesonden hoghere pestilencien, orloghen, eertbevynghen, inondacien ende diere ghelycke meer andere plaeghen.” En dus werd de maatschappij van homo’s en lesbiënnes gezuiverd door ze ritueel te verbranden.

De welbespraakte Jonas Roelens besloot zijn goedgesmaakte voordracht met een detail uit de *Tuin der Lusten*.

Verslag Caroline Terryn

Jheronimus Bosch, *De tuin der lusten* (ca. 1500-1505) Madrid, Prado.

Op 31 mei 2026 leidt ere-archivaris Noël Geirnaert ons rond in de zalen van het Brugse Vrije.